

Сергій Микитюк

ОРГАНІЗАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Актуальною проблемою сьогодення є проблема швидкої та якісної підготовки фахівців з усіх галузей знань, а в зв'язку з цим – необхідність індивідуалізації навчання, що має бути орієнтованим на потреби і мету навчання особистості. Основні вимоги до педагогічних кадрів і рівня їхньої підготовки знайшли відображення в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Державній програмі «Учитель», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, у яких наголошується на необхідності підвищення вимог до професійних та особистісних якостей сучасного вчителя, створення культурно-освітнього середовища, що здатне забезпечити самореалізацію та саморозвиток майбутніх педагогів [5].

Значна увага в сучасній психолого-педагогічній літературі приділяється питанням теорії і практики вищої педагогічної освіти (А. Алексюк, Є. Белозерцев, О. Глузман, С. Золотухіна, І. Зязюн, В. Лозова, С. Сисоева), особистісно орієнтованій підготовці майбутніх учителів до професійної діяльності (О. Асмолов, І. Бех, Є. Бондаревська, С. Кульневич, О. Пехота, С. Подмазін). У роботах К. Абульханової-Славської, Б. Ананьева, Р. Асадуллоєвої, М. Каган, В. Кветного, Н. Кузьміної, К. Платонова, М. Поташника провідна роль у вдосконаленні якості професійної освіти відводиться особистості того, що вчиться, загальній і професійній спрямованості його розвитку, а головною умовою забезпечення якості стає інноваційний освітній процес, що забезпечує суб'єктний розвиток особистості фахівців упродовж всього життя. Проте, не дивлячись на те, що в світовій і вітчизняній науці і практиці накопичений значний досвід інтенсифікації професійної підготовки фахівців, науково-технічний прогрес, що прискорюється, безперервне накопичення інформації, динамізм соціальних і виробничих відносин значно випереджають темпи оновлення і розвитку сфери професійної освіти. Таким чином, заходи підвищення якості освіти, що робляться, не завжди задовольняють вимог часу, що надзвичайно актуалізує пошук нових шляхів і умов вирішення проблеми розробки організаційних механізмів ресурсного забезпечення педагогічної освіти.

Метою даної статті визначено: розкрити організаційні механізми ресурсного забезпечення педагогічної освіти; визначити напрями структурування змісту навчального матеріалу, шляхи індивідуалізації педагогічної підготовки майбутніх учителів, диференціації і диверсифікації навчального процесу.

Проблеми сучасної дидактики зосереджено навколо питань

оптимізації навчально-виховного процесу в освітніх закладах; інтенсифікації навчання (посилення, збільшення інтелектуального напруження зусиль, продуктивності, дієвості розумової праці); підвищення пізнавальної самостійності, творчої активності, ініціативи особистості; посилення міжпредметних і внутрішньопредметних зв'язків; вдосконалення форм і методів навчання.

Ресурсний підхід, що набув надзвичайної актуальності в умовах сьогодення, ставить питання про організацію навчання, орієнтованого на пошуки і розвиток потенціальних можливостей кожного учасника педагогічного процесу. Ресурс визначається як сукупність об'єктивно існуючих умов і засобів, необхідних для реалізації потенційних можливостей суб'єкта. До ресурсів відносяться зовнішні (засоби й умови довкілля) і внутрішні, тобто індивідуальні ресурси особистості. Навчання в сучасних освітніх закладах повинно бути комфортним, не шкодити здоров'ю, щоб забезпечувати оптимальну динаміку працездатності, самопочуття. Виявлення індивідуальних ресурсів кожної особистості, прогнозування їх змін може забезпечувати реалізацію її можливостей.

Відповідно до ресурсного підходу в організаційному аспекті слід відрізнити процес навчання від навчального процесу. Поняття навчального процесу, як відомо, охоплює всі компоненти навчання: і викладача, і використовувані ним засоби і методи навчання, і студента, що працює під керівництвом педагога в аудиторії та самостійно, і забезпечення навчального процесу наочністю та технічними засобами. Поняття процесу навчання охоплює взаємодію педагогів і студентів.

Останнім часом у дидактиці широко вживаним є термін технології навчання, під якою в загальному розуміють системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння знань, з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодію, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти. Технологію навчання також часто трактують як галузь застосування системи наукових принципів до програмування процесу навчання й використання їх у навчальній практиці з орієнтацією на загальні цілі навчання [3]. Ця галузь орієнтована в більшій мірі на студентів, а не на предмет навчання, на перевірку практики (методів і техніки навчання) у ході емпіричного аналізу й широкого використання аудіовізуальних засобів у навчанні.

Завдання сучасної дидактики в цілому полягає в тому, щоб забезпечити ефективне виховання, духовне збагачення, розвиток особистості, її активності, таланту, творчого потенціалу, здібностей до самостійного надбання нових знань, створити умови для самореалізації. Цьому сприяють процеси гуманізації, що передбачає не лише вивчення дисциплін гуманітарного циклу, які наповнюють зміст освіти проблемами людини, а й духовно-особистісну спрямованість кожного навчального предмета, формування відносин між учасниками навчального процесу на

основі поваги до людини, довіри, доброти, чуйності, уваги, співчуття, віри у позитивність її дій.

Сучасна педагогічна практика потребує викладача, зорієнтованого на всебічний і гармонійний розвиток кожного студента, здатного у процесі педагогічної діяльності максимально реалізувати здібності і можливості молодих людей засобами власних особистісних ресурсів. У контексті нашого дослідження важливим є те, що ресурсний підхід допомагає доцільно узгодити можливості й інтереси суб'єктів навчально-виховного процесу. Він узгоджує зовнішні (засоби й умови навколишнього середовища) і внутрішні індивідуалізовані ресурси особистості на засадах реалізації універсальних ідей людиноцентричності, особистісної зорієнтованості професійної освіти, забезпечення індивідуальної траєкторії професійного розвитку суб'єкта, позитивного зворотного зв'язку у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Професійна підготовка у вищому навчальному закладі має бути особистісно і соціально відповідною, психологічно комфортною, без психічного перенавантаження, забезпечувати оптимальну динаміку працездатності, добре самопочуття суб'єктів навчально-виховного процесу.

У процесі аналізу комплексу теоретичних джерел і матеріалів з досвіду підготовки майбутніх учителів встановлено, що організаційний механізм ресурсного забезпечення педагогічної освіти у контексті гуманістичної особистісно зорієнтованої технології навчання передбачає єдність двох напрямів: інтеграції ресурсних складових навчального процесу і диференціації процесу навчання. Наголосимо, що ресурсний підхід визначає основоположним людський фактор, цілеспрямовану й вмотивовану соціально-економічну та управлінську поведінку учасників навчального процесу, що виявляється в запровадженні корпоративних відносин, які реалізуються за безпосередньою участю людей і заради них. З огляду на це ресурсний підхід виокремлює соціальний базис зазначених відносин як соціальний капітал організації (конкретно-освітнього закладу), під яким розуміється інтегрована сукупність усіх інтелектуальних, кваліфікаційних, соціальних і духовних здатностей, які базуються на суспільно орієнтованих цінностях та інтересах, принципах соціального партнерства й зумовлюють доцільну суспільно-корисну соціально-економічну поведінку учасників навчального процесу в реалізації освітніх цілей і завдань професійної підготовки, забезпечення розвитку науки і технологій.

В організації навчального процесу у вищому педагогічному навчальному закладі відповідно до ресурсного підходу слід зосередити першочергову увагу на формування й відтворення соціального капіталу майбутніх вчителів в умовах корпоративних відносин. Це завдання реалізується шляхом урахування соціологічної спрямованості підготовки вчителів, коли увага майбутніх фахівців концентрується на вивченні

специфіки форм суспільного життя дітей, засобів, які допомагають дітям оволодіти соціальним досвідом та сприяють формуванню певної соціальної позиції в оточуючому світі. Важливим у цьому завданні є також врахування у змісті професійної педагогічної підготовки інституціональних аспектів, а саме: вивчення історії дитячого руху як специфічного соціального інституту суспільства в конкретних хронологічних межах. Умови підготовки майбутнього вчителя мають бути складені таким чином, щоб фахівець був готовий до виконання організаторських та координаторських функцій в шкільному колективі, колективі батьків учнів, громади загалом.

Ресурсний підхід поряд із соціально-педагогічними акцентами в навчальному процесі передбачає реалізацію інноваційних форм суб'єкт-суб'єктних відносин викладачів і студентів, розробку індивідуально-елективних траєкторій розвитку майбутніх фахівців на засадах пріоритету здоров'ярзберігаючих освітніх технологій, характеру діяльності, засобів навчання, створення умов для зміни середовища (як зовнішнього так і внутрішнього); інтегративній координації зусиль педагогічного колективу, окремих індивідів для забезпечення стабільного позитивного емоційного фону навчального процесу.

Важливу роль в реалізації ресурсного підходу має також оптимальне використання організаційно-економічних важелів: забезпечення необхідної матеріально-технічної бази організації навчального процесу, розумне використання ресурсів часу аудиторних занять.

Диференціація процесу навчання у контексті ресурсного підходу до підготовки майбутніх учителів має три комплексні завдання: забезпечення індивідуального розвитку особистісних якостей студентів; дотримання етапності, послідовності, цілісності педагогічних впливів, системи методів, форм, засобів навчання майбутніх учителів; підвищення позитивної мотивації студентів до навчання і самонавчання. Диференційований підхід до студентів – майбутніх учителів як ресурсу означає: індивідуальний підхід до всіх студентів у межах суміщення інтересів освітнього закладу, ринку праці і персональних запитів; усвідомлення вищим освітнім закладом проблеми кваліфікованого персоналу на ринку праці; розуміння вищим освітнім закладом того, що кваліфікований персонал не «безкоштовний капітал», за збереження персоналу високого рівня підготовки необхідно платити; розуміння стратегічного виміру в управлінні персоналом.

Розвиток механізмів управління людськими ресурсами відбувався: від вузької спеціалізації і органічної відповідальності за отриману роботу – до широких професійних і посадових форматів; від спланованого кар'єрного шляху – до інформованого і гнучкого вибору траєкторії професійного розвитку; від відповідальності керівників за розвиток персоналу – до відповідальності самих працівників за власний розвиток;

від контролю за проблемами, з якими стикаються працівники, – до створення можливостей для всебічного професійного зростання кожного працівника; від закритого розгляду фактору успіху, вакантних робочих місць і відбору спеціалістів – до відкритого обговорення рівня компетентності працівників, вакансій і шляхів їх заповнення [4, с. 14].

Сутність ресурсного підходу у забезпеченні матеріальної бази навчального закладу полягає у визнанні економічної доцільності капіталовкладень, пов'язаних із залученням і розвитком успішних працівників; студенти і викладачі розглядаються як найбільш цінний ресурс освітнього закладу. Оцінюючи ресурсний потенціал освітнього закладу, треба враховувати: матеріально-технічні ресурси з окремим дослідженням засобів праці; трудові ресурси, енергетичні та інформаційні ресурси, фінансові (грошові) ресурси. Останні є найбільш взаємозамінними з усіма іншими. Ресурси мають вартісну оцінку та цільову спрямованість на створення доданої та споживної вартості. Кожен з окремих видів ресурсів має свій внесок у формування кінцевих результатів, тому підхід «чим більше, тим краще» відносно всіх складових потенціалу одночасно, не є ефективним. Як наслідок, потрібно враховувати, вивчати та формувати структуру складових ресурсного потенціалу освітнього закладу з метою досягнення максимальних у поточних умовах результатів.

Ресурсний підхід за рекомендаціями вимагає чіткої програми розвитку конкретних умінь як майбутнього фахівця, так і його майбутніх учнів. Це передбачає структурування змісту навчального предмету, яке дозволяє студентам вивчати його в різних темпах і на різних рівнях складності та готує майбутніх фахівців до реалізації диференційованого підходу в професійній діяльності у загальноосвітньому навчальному закладі.

Відповідно до засадничих аспектів ресурсного підходу, у змісті професійної підготовки майбутніх учителів важливим видається вироблення усвідомлення кожним учасником навчального процесу, як саме кожна окрема навчальна дисципліна сприяє виробленню професійних і особистісних якостей фахівця, що відповідають чинним кваліфікаційним характеристикам.

Викладачі, розглядаючи основні моменти лекційних курсів мають продемонструвати студентам власну зацікавленість в успіху кожного студента, акцентувати їхню увагу на тому, як саме конкретний навчальний курс безпосередньо впливає на формування таких параметрів кваліфікаційних характеристик, як: мобільність, уміння прогнозувати професійну педагогічну ситуацію, активно впливати на вироблення професійних рішень, самостійність оцінок тощо.

Студенти мають бачити позитивні наслідки своєї праці. Тоді пережите відчуття радості у навчанні трансформуватиметься у професійну

зацікавленість. Велике значення в реалізації положень ресурсного підходу має принципові моменти свідомого виконання студентами самостійних завдань.

Свідомість у виконанні студентами самостійних завдань з боку викладача забезпечується: ретельним аналізом початкового рівня знань студентів з предмета курсу, чітке формулювання цілей вивчення курсу, засобами їх досягнення і способами контролю самостійної пізнавальної діяльності студентів.

Свідоме навчання і самостійна робота студентів має такі ознаки: методологічне осмислення навчального матеріалу; адекватна оцінка ступеня складності завдань і визначення оптимального часу, інших ресурсів, необхідних для його виконання; відповідність послідовності вивчення матеріалу загальній логіці науки; активна діяльнісна позиція в аудиторних заняттях та поза аудиторній роботі.

У контексті ресурсного підходу викладач має чітко виокремити у кожній дисципліні ядро знань, умінь, навичок, необхідних майбутнім учителям для розв'язання традиційних, творчих завдань, групи компетенцій, важливих для набуття досвіду емоційно-оцінної діяльності. Індивідуалізувати шляхи реалізації освітніх програм у пізнавальній діяльності кожного студента викладач може за допомогою тьюторів, кураторів.

Викладене вище дає підстави для виокремлення вимог до професійної орієнтації змісту педагогічної підготовки майбутніх учителів у контексті ресурсного підходу. Зокрема: відбір і виклад навчального матеріалу під час аудиторних занять має забезпечувати досягнення цілей відповідно до кваліфікаційних характеристик, розкривати прикладне значення дисципліни для оволодіння професією; матеріал завдань повинен бути методологічним, слугувати засобом вироблення узагальнених свідомих умінь; теоретична частина змісту курсу має сприяти формуванню наукового світогляду майбутніх фахівців; формулювання завдань для самостійної роботи мають відбивати характер і зміст майбутньої професійної діяльності, вчити студентів моделюванню і проектуванню професійних ситуацій.

Серед шляхів індивідуалізації педагогічної підготовки майбутніх учителів, диференціації і диверсифікації навчального процесу чільне місце в контексті ресурсного підходу набуває проектування. Це колективне обмірковування того, що має бути отримано в майбутньому як педагогічний продукт за рахунок спільних і індивідуальних дій. Слушною є позиція В. Давидова, який зазначив, що: «Характерною особливістю проектування є не вивчення того, що вже існує, а створення нових продуктів і водночас пізнання того, що лише може виникнути» [1, с. 32].

З огляду на це залучення педагогів і студента до реалізації освітніх проектів важливе тому, що саме в такій діяльності – усвідомлений,

цілеспрямованій – вони найбільше інтегруються, структурують власну професійну діяльність, розвивають і освічують себе та набувають нових особистісних якостей, водночас поліпшуючи умови для творчої самореалізації інших членів педагогічного колективу і сприяють інтенсивному зростанню професійної компетентності педагогічних кадрів.

Проектування як педагогічна технологія передбачає створення власної концепції розвитку на основі самодіагностики індивідуальних особливостей як людини й фахівця [2, с. 16]. Також розробка освітніх проектів передбачає зміну типу взаємин педагогів і студентів, формування взаємин, заснованих на співдружності, взаєморозумінні, взаємоповазі. Проектна освітня діяльність передбачає перехід до діяльнішого технологічного режиму, істотним моментом якого є відповідність мети діяльності педагога та студентів, узгоджуваність мети і засобів, способів реалізації мети, формування позитивних мотивів пізнавальної діяльності.

У ході практичної частини етапу реалізації освітнього проекту обов'язково проводиться моніторинг динаміки педагогічної майстерності, вивчаються питання про можливості реалізації особистих творчих планів, проводиться сумісне проектування самоосвітньої діяльності педагогів відповідно завдань освітньої галузі. Створюється сприятливий мікроклімат для професійного зростання студентів – майбутніх учителів, в чому важлива роль належить психологічній підтримці методичних служб освітнього закладу. Проектування стало традиційним доповненням таких заходів у сфері педагогічної діяльності, як проведення фестивалів, виставок педагогічних надбань, конкурсів педагогічної майстерності, роботи методичних об'єднань.

Отже, ресурсний підхід має особистісно центричну, гуманістичну, індивідуалізовану, здоров'язберігаючу педагогічну сутність, гармонізує актуальні аспекти комплексу сучасних наукових підходів до організації навчального процесу та професійної підготовки майбутніх учителів. Розкрито організаційні механізми ресурсного забезпечення педагогічної освіти: інтеграція ресурсних складових навчального процесу; диференціація процесу навчання. Визначено напрями структурування змісту навчального предмету, яке дозволяє студентам вивчати його в різних темпах і на різних рівнях складності; виділення завдань, елементів змісту робочих навчальних програм, які впливають на формування параметрів кваліфікаційних характеристик.

Конкретизовано, що серед доцільних шляхів індивідуалізації підготовки майбутніх учителів, диференціації і диверсифікації навчального процесу є проектування, яке створює сприятливий мікроклімат для професійного зростання студентів – майбутніх учителів.

Викладене вище не розкриває повною мірою проблематику сутності і реалізації ресурсного підходу в організації підготовки майбутніх учителів. Перспективними є питання розробки методичного комплексу

індивідуалізації самостійної роботи студентів під час аудиторних занять, проходження виробничих практик; розробки стратегій проектної діяльності як умови конструктивної взаємодії вищого навчального закладу і потенційних роботодавців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Давыдов В. В. Теория развивающего общения / В. В. Давыдов. – М. : Образование, 1996. – С. 32.
2. Забродська Л. М. Інформаційно-методичне забезпечення проектної технологічної діяльності вчителя : [науково-метод. посібник] / Л. М. Забродська, О. В. Онопрієнко. – Х. : Основа, 2007. – 248 с.
3. Калініна Л. М. Проект інноваційної школи : стратегічне планування, управління інноваціями / Л. М. Калініна, Т. Д. Капустерицька. – Х. : Основа, 2007. – С. 18.
4. Лізинський В. М. Робота адміністрації школи з учителем / В. М. Лізинський. – Х. : Ранок, 2007. – 194 с.
5. Недюха М. П. Законодавче забезпечення вищої освіти в Україні : монографія / М. П. Недюха. – К. : Освіта, 2006. – С. 56.